

Archeologie in West-Friesland 23

Gemeente Stede Broec

Westfriezen graven naar de bronstijd

Verleden en heden komen samen in de
nieuwbouwwijk Waterweide in Grootebroek

Oostelijk West-Friesland was in de bronstijd, zo'n 3.500 jaar geleden, een zeer aantrekkelijk woongebied. De Westfriese bronstijdboeren hebben het land vele eeuwen op grote schaal ingericht en dat kan door archeologische opgravingen fraai in beeld worden gebracht. In het voorjaar van 2018 ontstond een bijzondere kans om dit ingerichte bronstijdlandschap te onderzoeken. Voorafgaand aan de ontwikkeling van de nieuwbouwwijk Waterweide in Grootebroek, gemeente Stede Broec, werd van een groot terrein de bovengrond afgegraven en afgevoerd. Dit was voor de archeologen een unieke mogelijkheid om een omvangrijk deel van het cultuurlandschap uit de bronstijd in kaart te brengen.

De rechthoekige werkputten van de opgraving Waterweide vanuit de lucht, voorjaar 2018.

Door het grote aaneengesloten onderzoeksoppervlak is het mogelijk doelgericht onderzoek te doen naar dorpjes uit de bronstijd. Daarnaast vinden we het belangrijk om het publiek op de hoogte te houden van onze ontdekkingen. Dat doen we vaak via diverse (sociale) media en door het organiseren van rondleidingen en exposities. Maar misschien wel de beste manier om over te brengen wat je als archeoloog doet en waarom je dat doet, is om mensen echt mee te laten graven en zelf dingen te laten ontdekken. Die mogelijkheid was er in Waterweide

De omstandigheden waren geschikt voor een publieksofgraving: een enorm onderzoeksgebied zonder machines of andere obstakels en geen milieukundige beperkingen. We organiseerden zes veldwerkdagen waarvoor de omwonenden zich konden inschrijven om met ons mee te graven. Binnen korte tijd waren de intekenlijsten gevuld, ruim 250 mensen gaven zich op om de handen uit de mouwen te steken! In de meivakantie was het dan zover: de sporen van boerderijen, slootjes en diepe waterputten uit de bronstijd werden met de troffel en de schep

enthousiast uitgespit op zoek naar vondsten.

Schatkamer voor bronstijdonderzoek

In de bodem van West-Friesland ligt een zeer goed bewaard gebleven landschap uit de bronstijd verscho- len. De uitstekende conservering van grondsporen en vondsten is uitzon- derlijk en West-Friesland geniet hier- om dan ook al decennia bekendheid bij een groot internationaal publiek. De Westfriese bronstijdboeren heb- ben dit land naar hun hand ge-

Lokatie van de opgraving Waterweide.

Bronzen zwaard uit Zwaagdijk-Eendenkooi, lengte 45 cm.

zet en archeologen doen hier al ruim 75 jaar onderzoek naar. Dit begon met het onderzoek van grafheuvels in de jaren '40 van de vorige eeuw. Deze heuvels waren toen nog goed zichtbaar in het land, ze hadden een omtrek van soms wel 20 meter en waren soms nog een meter hoog. In deze grafmonumenten werden goed bewaarde skeletten van de overledenen gevonden. Soms werden er mooie spullen aan de doden meegegeven. Beroemd is een fraai bronzen zwaard uit Zwaagdijk en in 2015 werd aan de Binnenwijzend een gave bronzen beitel gevonden. Het onderzoek naar de grafheuvels leverde veel informatie op over het grafbestel, maar de archeologen hadden nog geen idee waar en hoe de Westfriese bronsijdboeren woonden. Dat veranderde toen ze in de jaren '60 van de vorige eeuw langs de Streekweg in Hoogkarspel gingen graven. Voor het eerst werden de grondsporen van boerderijen opgetekend en daaromheen enorm veel slootjes. Uit de opgravingen bleek dat grote delen van oostelijk West-Friesland in de bronsijdtijd in cultuur waren gebracht, de grootschaligheid van dat ingerichte landschap was echter lastig in kaart te brengen omdat meestal maar een klein terrein kon worden onderzocht. Halverwege de jaren '70 werd daarom een heel groot gebied door

Een geknikte randbeitel van brons gevonden aan de Binnenwijzend-Westwoud.

archeologen ten noorden van Bovenkarspel, vlakbij het huidige Streekbos, onderzocht. Tijdens deze opgraving, die bekend staat als Bovenkarspel-Het Valkje, is in vijf jaar tijd een voor die tijd ongekend gebied opgegraven: ruim 15 hectare, ofwel zo'n 22 voetbalvelden groot.

Bewoningsduur

Vooralsnog zijn nergens zo veel bronstijdsporen gevonden als op de vindplaats Bovenkarspel-Het Valkje. Het moet een zeer aantrekkelijk woongebied zijn geweest, men heeft daar 600 tot 700 jaar gewoond. Deze lange bewoningsduur kon goed in kaart worden gebracht door het ontfaan van de vele overlappende grondsporen en structuren. Hierdoor kregen de archeologen een goede indruk hoe terreinen in de loop van de tijd van functie veranderden: op een oude akker werd bijvoorbeeld later een boerderij gebouwd. Toen de boerderij werd afgebroken werden er sloten gegraven op het oude woonperceel. Ook zijn sommige terreinen juist heel lang als woonplaats ingericht en vonden de archeologen veel boerderijen op

één plaats. Deze dynamiek kan bij de lang bewoonde gebieden goed worden bestudeerd, maar het is op deze plaatsen erg lastig om te bepalen welke structuren gelijktijdig in gebruik zijn geweest. Daarom zijn de archeologen de laatste jaren ook naarstig op zoek naar gebieden waar de bronstijdbewoners maar kort hebben gewoond. Die plaatsen zijn zeldzaam en lastig op te sporen. In Waterweide was het dan eindelijk raak.

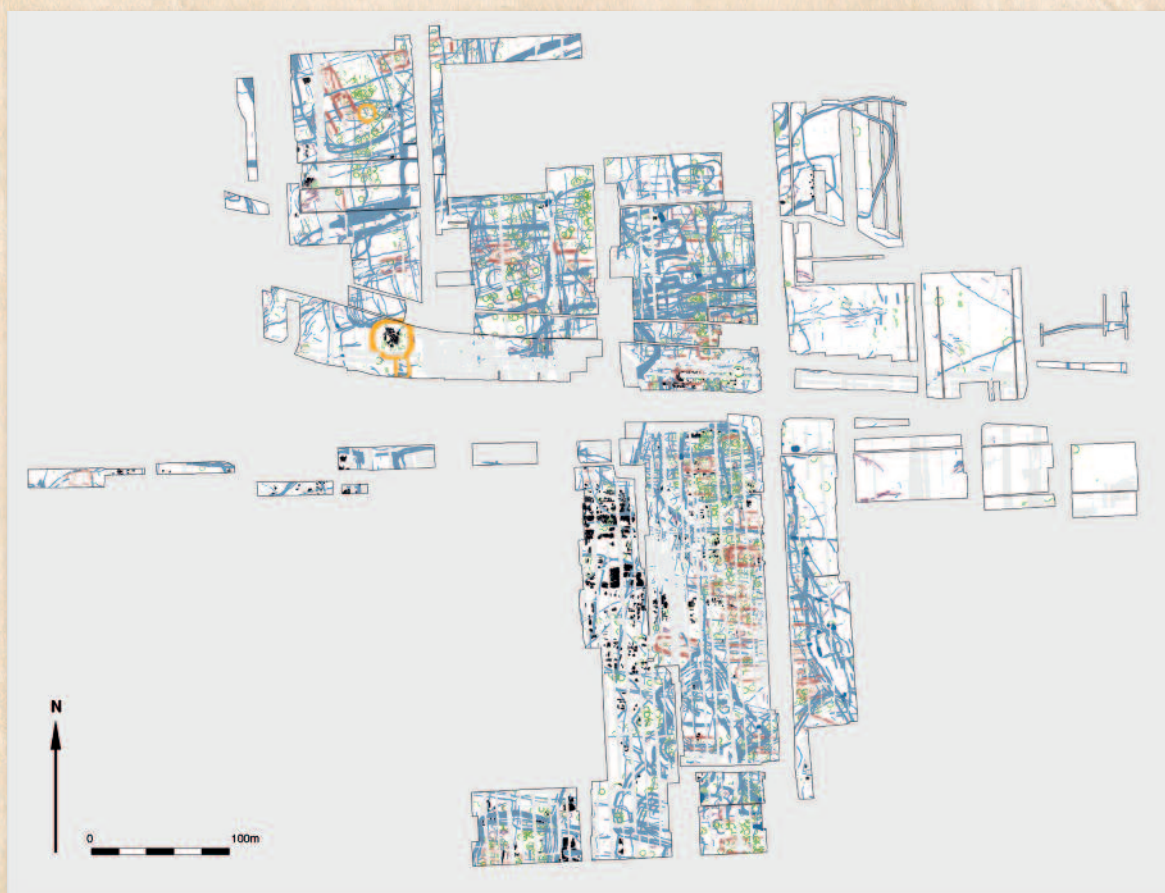
De ontdekking van het bronstijddorpje Grootebroek-Waterweide

Voordat de opgraving begon hebben we eerst enkele smalle lange proefsleuven gegraven, om te onderzoeken of er sporen uit de bronstijd in de ondergrond aanwezig waren. Er werden grondsporen van vele slootjes en kuilen gevonden; het bronstijddorpje van Waterweide was dus nog goed bewaard gebleven. Daarom hebben we het afgraven en afvoeren van de bovengrond goed begeleid en zorgden ervoor dat de grond tot het juiste niveau netjes vlak werd afgegraven.

Alle sporen die tevoorschijn kwamen, werden vervolgens digitaal ingemeten en van het sporenvlak werden elke dag overzichtsfoto's gemaakt met een drone. Deze luchtfoto's werden vervolgens gekoppeld aan de digitale tekeningen. Vijf weken lang werd continu gegraven en elke dag werd zo'n 1.500 m² van het bronstijddorpje van Waterweide vrijgelegd.

Zo'n omvangrijk werkterrein als in Waterweide hadden we nog niet eerder meegemaakt. Door het afgraven en verwijderen van de bovengrond was een gebied van wel 4 hectare vrijgelegd met in het sporenvlak vele tientallen structuren uit de bronstijd. Als je in het veld was, stond je eigenlijk gewoon in een ingericht landschap van 3500 jaar oud. Het was indrukwekkend om daar rond te lopen, omgeven door vele sloten die soms over honderden meters konden worden gevolgd. De omvang van dit bronstijddorpje kon ook goed vanuit de lucht worden vastgelegd, iets wat we veelvuldig hebben gedaan.

Naast vele slootjes troffen we ook de resten van twee boerderijen aan. Deze boerderijen waren 15 meter

Een tekening van de archeologische resten van boerderijen, kringgreppels en sloten op de vindplaats Bovenkarspel-Het Valkje.

lang en 6 meter breed en boden onderdak aan mens en vee. Ze werden omgeven door smalle slootjes die ervoor moesten zorgen dat de huisplaats na een flinke regenbui droog bleef. Verspreid over het terrein komen ook vele kleine ronde structuren voor, zogenaamde kringgreppels. Dit zijn kleine slootjes die waarschijnlijk rondom opgeslagen gewassen of materialen waren gegraven. In de lange sloten vonden we soms ook enkele grote ronde sporen. Dit bleken diepe kuilen of waterputten die waren gegraven om ervoor te zorgen dat het water weg kon lopen, maar ook zorgden voor de opvang van water, bijvoorbeeld als drenkplaats voor het vee. Ze staan meestal in verbinding met de sloten en zullen dus geen schoon drinkwater hebben opgeleverd voor de bewoners, daar hadden ze andere bronnen voor.

Publieksofgraving

Nadat alle bronstijdsporen in het gebied waren gedocumenteerd, was het tijd om met het publiek te graven en vondsten te verzamelen. Voorafgaand aan het onderzoek hebben we diverse media ingezet om mensen uit Grootebroek en omstreken te informeren over de opgraving en de mogelijkheid om je op te geven om mee te graven. De graafdagen hadden we in de meivakantie gepland om ook kinderen en ouders te bereiken en heel veel mensen hebben gehoor gegeven aan onze oproep: we hadden 250 aanmeldingen.

Er waren zes graafdagen voor het publiek en men kon in het ochtend- of middagprogramma meedraaien. Ook waren er mensen die zich voor de hele dag en zelfs meerdere dagen hadden opgegeven. Voordat we aan de slag gingen gaf een archeoloog eerst een korte uitleg over de Westfriese bronstijd en de situatie in Waterweide. We hadden hiervoor posters gemaakt met daarop afbeeldingen van grondsporen, boerderijen en vondsten. Vervolgens kon iedereen een schep en troffel uitzoeken en werd de groep opgedeeld in kleine groepjes. Toen kon men onder begeleiding van de archeologen aan de slag. We gingen natuurlijk niet zomaar willekeurig ergens graven, we hadden enkele onder-

Impressie van de werkzaamheden: afgraven bovengrond en inmeten sporen.

Luchtfoto van het nieuwbougebied Waterweide vlak na de opgraving.

Door met de schep de grond af te schaven worden de overblijfselen zichtbaar.

zoeksubiecten en dat waren de grondsporen van de slootjes rond de boerderijen, lange sloten die elkaar kruisten en diepe waterputten.

Spannende ontdekkingen

We gaan ervan uit dat de bewoners van de boerderij hun afval in de sloot-

jes gooiden. Daarom kunnen de slootjes rond de boerderijen spectaculaire vondsten opleveren en ons iets leren over de tijd waarin de bewoners leefden en de materialen die ze gebruikten. In de Westfriese vochtig kleiige ondergrond blijft botmateriaal goed bewaard.

De dierenbotten vertellen ons ook iets over de beesten die toen op en rond het erf leefden. We hebben de slootjes rond de boerderijen daarom heel zorgvuldig uitgelepeeld en de plaats van de vondsten goed vastgelegd.

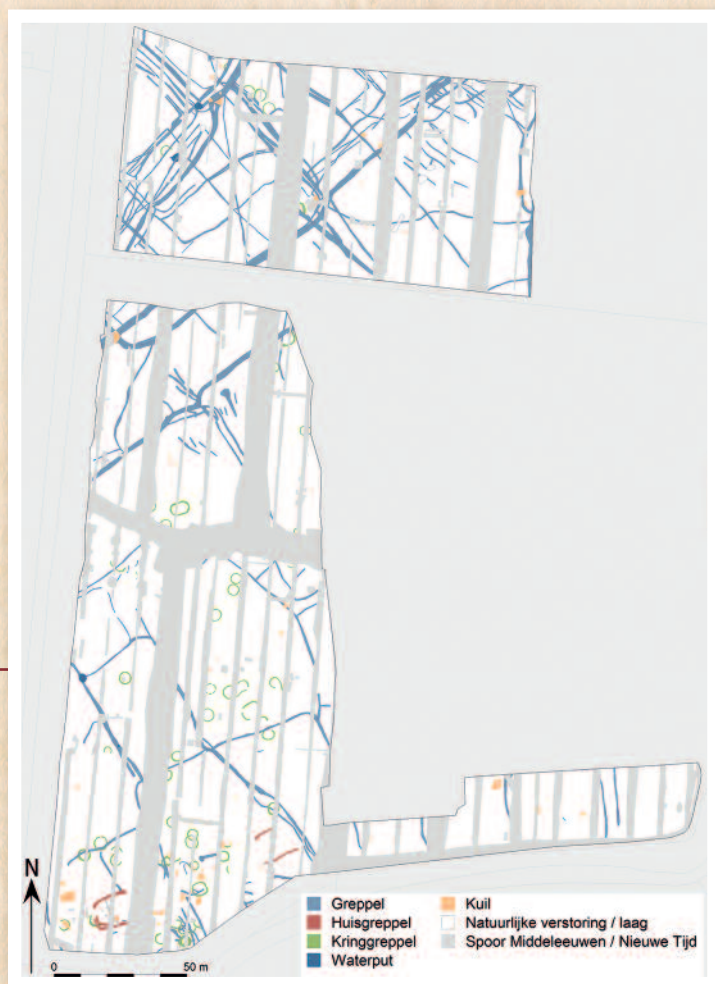
In één van de slootjes rond een boerderij werd door een van de deelnemers een spectaculaire ontdekking gedaan. Onderin het slootje werden heel veel kleine botjes gevonden, bijna 500 in totaal. De botjes zijn afkomstig van maar liefst 10 biggetjes die nog geen week oud waren. Sterfte van pasgeboren dieren is van alle tijden, het kan door voedselgebrek of ziekte komen maar bij biggetjes komt verdrukking door de zeug soms ook voor. In het slootje werden door andere deelnemers nog botten gevonden van volwassen varkens, koeien, schapen/geiten, een hond en een vogel.

Één van de deelnemers vond onderin een slootje uit de bronstijd botjes van 10 pasgeboren biggetjes.

De archeologische resten in de Waterweide in kaart gebracht.

De deelnemers lepelen een slootje rond een boerderij uit.

De Westfriese bronstijdboeren hebben altijd heel veel sloten gegraven om ervoor te zorgen dat het woongebied en het bouwland droog bleef na een regenbui. Het moeten echt goede watermanagers zijn geweest. In Waterweide hebben we die verkaveling heel fraai in beeld kunnen brengen. Er zijn mooie rechthoekige kavels te zien die als weiland, akker of huisplaats in gebruik waren. We gaan er in Waterweide vanuit dat de boerderijen en sloten gelijktijdig zijn gegraven. Om te onderzoeken hoe oud de grondsporen zijn, hebben we uit heel veel sporen grondmonsters genomen om materiaal daaruit te dateren. Tijdens het uitgraven van de sloten stuiten we ook op andere vondsten, zoals flinke koeienbotten, stukken natuursteen en soms ook scherven van potten. In één van de sloten vonden deelnemers grote scherven aardewerk. De pot is niet meer helemaal compleet, maar na het plakken van de scherven kon de potvorm nog worden gereconstrueerd.

Voor het opvangen van water groeven de bronstijdboeren in de sloten diepe waterputten. Dit zijn spannende plaatsen, want hier doen archeologen soms bijzondere ontdekkingen. Omdat de putten zo diep zijn, tot onder het grondwater, blijft hout bijvoorbeeld nog goed bewaard. We vinden regelmatig planken waar gaten in zijn gemaakt en

die waarschijnlijk als trapjes zijn gebruikt. Andere voorbeelden van vondsten zijn een palingfui, een peddel en houten kommetjes. In Waterweide zijn diverse waterputten door deelnemers uitgespit en in de meeste werd op de bodem ook hout gevonden. Het hout is afkomstig van de wilg, een boom die veel voorkwam in het Westfriese bronstijdschap en die voor allerlei doeleinden door de bewoners werd gebruikt. In één waterput werden veel koeien- en varkensbotten gevonden, waaronder een imposante hoektand van een volwassen mannetjesvarken.

Evaluatie publieksopgraving

Enkele weken na de publieksopgraving hebben we de deelnemers gevraagd een enquête in te vullen. We waren benieuwd naar hun interesse in de Westfriese archeologie en de verwachtingen die men had van de publieksopgraving. Natuurlijk wilden we vooral ook weten hoe men het meegraven heeft ervaren. Zo'n 60 personen hebben de enquête ingevuld, waarvan ruim de helft nog nooit een archeologisch evenement had bezocht. Iedereen had een leuke en leerzame dag gehad. Publieksopgravingen leveren een wezenlijke bijdrage aan de kennis en beleving over archeologie was de mening van

de geënuquêteerden; 93% gaf aan nogmaals aan een archeologisch evenement deel te willen nemen.

Men wil vooral betrokkenheid voelen bij het archeologisch onderzoek. Behalve het opdoen van kennis over archeologie en uitleg over het onderzoek, werd het begeleid meegraven met professionals en de mogelijkheid om vragen te kunnen stellen gewaardeerd. Dat er veel aandacht werd besteed aan de kinderen werd ook op prijs gesteld, meer dan de helft van hen had kinderen meegenomen.

Kinderen waren het meest enthousiast over de vondsten, het graafcertificaat en de goodiebag die zij aan het eind van de opgraving door de archeologen kregen uitgereikt. Jongvolwassenen (19-34 jaar) waren het meest verrast na deelname aan de opgraving en gaven het hoogste eindcijfer (4,5 uit 5). Volwassenen waardeerden vooral de uitleg die werd gegeven voorafgaand en tijdens de opgraving.

De publieksopgraving was daarom een groot succes en resulteerde in veel enthousiasme bij zowel de archeologen als de deelnemers van de graafdagen. In de toekomst willen we dit vaker organiseren en zullen daarbij de uitkomsten van de enquête gebruiken om steeds beter in te spelen op de wensen en behoeften van omwonenden.

*De bronsjildboerderij in het
Zuiderzeemuseum te Enkhuizen.*

*In een van de bronsjildsloten
werden grote scherven gevonden,
waarvan de meeste nog aan elkaar
konden worden geplakt.
Zo krijgen we een goed beeld
hoe de pot eruit heeft gezien.*

Colofon

© Archeologie West-Friesland, Hoorn, 2019
Deze folder is een uitgave van Archeologie
West-Friesland, het gemeentelijk
samenwerkingsverband van Drechterland,
Enkhuizen, Hoorn, Koggenland, Medemblik,
Opmeer, Schagen, Stede Broec en Texel.

Tekst: Wouter Roessingh & Maureen Kok
Redactie: Michiel Bartels

Onze dank gaat uit naar alle enthousiaste
vrijwilligers die de archeologen hebben
meegeholpen met de opgraving, gemeente
Stede Broec, Carla Soonius van Archeologie
West-Friesland, AWN afdeling 2 Land en
Water Noord-Holland-Noord, Frank
Pennekamp van de Historische Vereniging
Oud Stede Broec, studente Marlyn Everink
van Saxion Hogeschool, Archol BV & ADC
ArcheoProjecten.

Meer informatie?
Archeologie West-Friesland
Gemeente Hoorn
Postbus 603
1620 AR Hoorn
Nederland
archeologie@hoorn.nl
www.archeologiewestfriesland.nl

*Door de inspanningen van de Historische
Vereniging Oud Stede Broec heeft de
gemeente Stede Broec besloten dat de
bronsjild in de naamgeving van de straten
van Waterweide terugkomt. Men woont
straks aan de Pijlpunt, Waterkuil,
Vuursteen, Klopsteen, Eergetouw,
Hoefspoor, Kokerbijl, Huisplaats of
Paalkuil.*

Verantwoording afbeeldingen:

Alle afbeeldingen ADC ArcheoProjecten met uitzondering van:
Projectbureau Westfrisiaweg: 2-1
Provinciaal depot voor archeologie Noord-Holland: 3-3
W. Roessingh: 4-1
M. Kok: 8-1
Meer lezen over de Westfrieze bronsjildnederzettingen?
Roessingh, W., 2018: Dynamiek in beeld. Onderzoek van
Westfrieze nederzettingen uit de bronsjild, Leiden
(Proefschrift Universiteit Leiden).
Gratis te downloaden op:
<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/67133>

ISSN 2212-4365 (print)
ISSN 2212-4373 (web)

*Cover: Westfrieze kinderen graven onder leiding van een
archeoloog een kuil uit de bronsjild op.*